

KOPAONIČKA ŠKOLA PRIRODNOG PRAVA – SLOBODAN PEROVIĆ
KOPAONIK SCHOOL OF NATURAL LAW – SLOBODAN PEROVIĆ

Universitas Iuris Naturalis Copaonici

37. Susret

37th Meeting

**PRAVO NA PRAVDU
– IZAZOVI SAVREMENOG DOBA
RIGHT TO JUSTICE
– CHALLENGES OF MODERN AGE**

Zbornik radova 37. Susreta Kopaoničke škole prirodnog prava
– Slobodan Perović

Proceedings of the 37th Meeting of Kopaonik School of Natural Law
– Slobodan Perović

MEĐUNARODNA NAUČNA KONFERENCIJA
INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE

Kopaonik, 13 – 17. decembar 2024

Kopaonik, 13 - 17 December 2024

Tom III/Volume III

Beograd, 2024

PRAVO NA PRAVDU – IZAZOVI SAVREMENOG DOBA
RIGHT TO JUSTICE – CHALLENGES OF MODERN AGE

Zbornik radova 37. Susreta Kopaoničke škole prirodnog prava – Slobodan Perović
Proceedings of the 37th Meeting of Kopaonik School of Natural Law – Slobodan Perović

Međunarodna naučna konferencija, 13. – 17. decembar 2024.

International Scientific Conference, 13 - 17 December 2024

Izdavač/Publisher

Kopaonička škola prirodnog prava – Slobodan Perović
Patrijarha Gavrila 12, Beograd

E-mail: office@kopaonickaskola.rs

www.kopaonikschool.org

Glavni i odgovorni urednik/Editor-in-Chief

Prof. dr Jelena S. Perović Vujačić

Predsednik Kopaoničke škole prirodnog prava – Slobodan Perović
President of the Kopaonik School of Natural Law – Slobodan Perović

Sekretar/Secretary

Andrea Nikolić

Uređivački odbor/Editorial Board

Prof. dr Đorđe Đorđević, Prof. dr Nataša Delić, Dr Hajrija Mujović, Mr Gordana Petković, Prof. dr Edita Kastratović, Dr Božidar Otašević, Prof. dr Milan Škulić, Prof. dr Olga Jović-Prlainović, Dr Uroš Novaković, Prof. dr Dobrosav Milovanović, Prof. dr Zoran Lončar, Prof. dr Zorica Vukašinić Radojičić, Dr Christa Jessel-Holst, Prof. dr Dragor Hiber, Akademik prof. dr Zoran Rašović, Prof. dr Nikola Mojović, Prof. dr Nina Planojević, Prof. dr Gordana Ilić-Popov, Akademik prof. dr Mirko Vasiljević, Dr Dragiša Slijepčević, Miroslav Nikolić, Jasminka Obućina, Dr Mirjana Glintić, Prof. dr Jelena S. Perović Vujačić, Dr Thomas Meyer, Dr Nataša Hadžimanović, Prof. dr Stojan Dabić, Prof. dr Mirjana Radović, Predrag Trifunović, Prof. dr Ljubinka Kovačević, Dimitrije Milić, Prof. dr Sanja Danković Stepanović, Dr Đorđe Krivokapić, Andrea Nikolić, Prof. dr Gordana Stanković, Prof. dr Gian Antonio Benacchio, Prof. dr Ivana Krstić, Akademik prof. dr Radovan Vukadinović, Dr Jelena Vukadinović Marković, Prof. dr Gordana Vukadinović, Prof. dr Saša Bovan, Prof. dr Vladan Petrov

Međunarodni naučni odbor/International Scientific Committee

Prof. dr Xavier Blanc-Jouvan (Professor emeritus, University of Paris I Panthéon-Sorbonne, France), Prof. dr Rajko Kuzmanović (President of the Academy of Sciences and Arts of Republika Srpska, Bosnia and Herzegovina), Prof. dr Alfredo Ferrante (University of Pavia, Italy), Prof. dr Francesca Fiorentini (University of Trieste, Italy), Prof. dr Vlado Kambovski (Macedonian Academy of Sciences and Arts, North Macedonia), Prof. dr Aleksandra Maganić (Faculty of Law, University of Zagreb, Croatia), Prof. dr Mateja Durovic (King's College London, UK)

Kompjuterska obrada/Pre-print

Miodrag Panić

Dizajn korica/Cover design

Uroš Živković

Tiraž/Number of Copies: 500

Štampa/Print

FUTURA, Novi Sad

ISBN-978-86-81956-28-1 (serija) / ISBN-978-86-81956-26-7

Radovi u ovom Zborniku podležu anonimnoj recenziji od strane dva recenzenta. Ocene iznesene u člancima objavljenim u ovom Zborniku lični su stavovi njihovih autora i ne izražavaju stavove uredništva ni institucija u kojima su autori zaposleni. Svi radovi u ovom Zborniku se objavljuju po pozivu, a njihovi autori imaju svojstvo pozvanih predavača na konferenciji.

VLADIMIR MIKIĆ

ZNAČENJE „EVROPSKIH PRINCIPA I VREDNOSTI“ U USTAVU REPUBLIKE SRBIJE

Republika Srbija definisala je 2006. godine svoje buduće ustavno postojanje povezivanjem sa „evropskim principima i vrednostima“. Reč je o retkoj odredbi u evropskoj uporednoj ustavnoj praksi, pored toga što nije najjasnije šta predmetni pojmovi tačno podrazumevaju. Na izvestan način, prenoseći određene vrednosti, poput vladavine prava, podele vlasti i jemstava ljudskih i manjinskih prava, autor Ustava Republike Srbije (Ustav) „udvostručio“ je primenu navedenih principa i vrednosti u okvirima ustavnog sistema. Pristup ustavopisca kojim su konstitucionalizovani principi i vrednosti čitavog kontinenta odlikuje se priličnom nepažnjom. Ni srpski ustavopisac ni autorizovani akteri iz Evropske unije nisu do sada jasno i u celosti prepoznali koje bi tačno komponente imale da popune pojam evropskih principa i vrednosti. Uz to, promovisanje „Evropske političke zajednice“ kao potencijalno alternativnog modela procesu evropskih integracija dodatno je usložnilo razumevanje i tumačenje navedenih pojmova u savremenoj srpskoj ustavnosti.

Ključne reči: Ustav Republike Srbije, evropski principi i vrednosti, pravo Evropske unije

UVODNA RAZMATRANJA

Prema uvodnoj odredbi njenog ustava,¹ Republika Srbija (Srbija) zasnovana je, pored vladavine prava, socijalne pravde, načela „građanske demokratije“

Dr Vladimir Mikić, naučni saradnik Instituta za uporedno pravo u Beogradu, e-mail: v.mikic@iup.rs, mikic.vlada@gmail.com.

¹ Čl. 1. Ustava Republike Srbije, *Službeni glasnik RS*, br. 98/06 i 115/21.

i ljudskih i manjinskih prava i sloboda, još i na „pripadnosti evropskim principima i vrednostima“. Konstitucionalizacija pojmova *evropskih principa i vrednosti* izgleda kao pomalo čudno opredeljenje ustavopisca, pošto njihova pravna priroda nije precizno utvrđena i pitanje je u kojoj bi meri njihovo definisanje moglo da izdrži testove mogućih i verovatnih revizija. Naime, istina je da „nije sasvim jasno ni koji su to evropski principi i vrednosti, u kojem su aktu oni utvrđeni i kakve su pravne posledice 'pripadnosti' tim principima i vrednostima“.²

U govoru održanom na Konferenciji o budućnosti Evrope – „višemesečnom konsultativnom procesu koji je imao za cilj razmatranje razvojnih ideja i smernica u [EU]“;³ na Dan pobede (i Dan Evrope), 9. maja 2022. godine, predsednik Francuske Republike Makron (Emmanuel Macron) najavio je da će, kao svojevrsna platforma za političku koordinaciju među državama evropskog kontinenta, u budućnosti biti uspostavljena Evropska politička zajednica (EPZ). Ova najava (ili preliminarna inicijativa) nastala je kao odgovor na upućene zahteve Ukrajine, Gruzije i Moldavije za prijem u članstvo u Evropskoj uniji (EU).⁴ Da smo bliži realizaciji ideje o EPZ pokazao je prvi sastanak u Pragu, u oktobru 2022. godine, kojem je prisustvovalo više od 40 najviših predstavnika institucija EU i šefova država i vlada evropskih zemalja, bile one članice EU ili ne. Nakon sastanka u Pragu održano je još nekoliko sastanaka.⁵ Očekuje se da u bliskoj budućnosti razgovore o učlanjenju u EPZ započnu zemlje kandidati za članstvo u EU sa Zapadnog Balkana: Albanija, Crna Gora, Severna Makedonija i Srbija, ali i Velika Britanija i Turska.⁶ EPZ je očigledno „osmišljena kao forum za izgradnju najšireg kontinentalnog konsenzusa o pitanjima od zajedničkog interesa, pri čemu Unija ima ulogu osnivača, moderatora, organizatora, kao i fasilitatora“.⁷

Ako predstavlja zamenu za procese produbljivanja evropskih integracija, EPZ bi mogla da bude zamišljena kao dugoročna strateška destinacija, pored drugih država – kandidata za članstvo u EU – i Srbije. Shodno tome, ukoliko bi budući

---

² Ratko Marković, „Ustav Republike Srbije iz 2006 – kritički pogled“, *Anali Pravnog fakulteta*, br. 2, Vol. 54, 2006, 5–46, 11.

³ Miloš Petrović, Milan Veselica, „Evropska politička zajednica: između horizontalnog povezivanja i potrebe za dubljom integracijom na kontinentu“, *Međunarodna politika*, LXXV, br. 1190, 2024, 151–153.

⁴ Thierry Chopin, Lukaš Macek, Sebastian Maillard, „The European Political Community: A new anchoring to the European Union“, 2022, <https://institutdelors.eu/en/publications/la-communauté-politique-europeenne/>, 7. 8. 2024, 1.

⁵ M. Petrović, M. Veselica, op. cit., 143.

⁶ T. Chopin, M. Macek, S. Maillard, op. cit., 5–6.

⁷ M. Petrović, M. Veselica, op. cit., 157.

politički procesi išli u navedenom pravcu, postavlja se pitanje na kakvim se „evropskim principima i vrednostima“ temelji Srbija: na onima koje su plod razvoja EU, ili na onima koje bi tek trebalo da uspostave osnovni dokumenti i praksa potencijalnih institucija EPZ? Na prvi pogled, kao što će biti utvrđeno u članku, radi se o jasnom skupu *principa i vrednosti*, ali to ne znači da on nije podložan redefinisanoj – proširivanju, skraćivanju, ili menjanju.

U prvom delu rada istražuje se tačna pozicija „evropskih principa i vrednosti“ u ustavnom poretku Srbije. Potom, pažnja je posvećena sadržini navedenog pojma u kontekstu standarda Evropske unije (EU) i Saveta Evrope (SE), kao i ulozi koje on ima u procesima evropske izgradnje. Zaključnom delu prethodi celina u kojoj se ispituju načini na koje bi najavljeno konstituisanje EPZ moglo da utiče na potencijalno redefinisanoj „evropskih principa i vrednosti“, koji svakako nemaju jasno određenu sadržinu.

USTAVNA PRIVRŽENOST SRBIJE „EVROPSKIM PRINCIPIMA I VREDNOSTIMA“

Iako je od 2012. godine kandidat za članstvo u EU, Srbija je svoju posvećenost putu evropskih integracija ispoljila šest godina ranije.⁸ Naime, 2006. godine, Srbija je usvojila ustav kojim je, u skladu sa tradicijom liberalno-demokratske ustavnosti, promovisala (zapravo, „održala u životu“) značajna načela koja se odnose na vladavinu prava, pravnu državu, podelu vlasti i zaštitu temeljnih prava i sloboda, koji se javljaju kao glavna teorijska inspiracija tog dokumenta. Ipak, da bi podvukao predanost Srbije „evropskom putu“, ustavopisac je naglasio da se Srbija, pored ostalih značajnih kategorija javnog prava i politike, zasniva i na pripadnosti evropskim principima i vrednostima. Ovo je od posebnog značaja zbog činjenice da je odredba o „evropskim principima i vrednostima“ sadržana „u normativnom, a ne u preambularnom delu Ustava“,⁹ kao i da Ustav „ne sadrži druga pravila o procesu pristupanja EU ili članstvu u EU“.¹⁰ Važno je i to što poštovanje *evropskih*

---

⁸ Moglo bi se reći i da je već usvajanjem Ustava iz 1990. godine „Srbija nepovratno iskoračila iz sistema socijalističke ustavnosti u svet tradicionalnih evropskih ustavnih vrednosti“: O. Vučić, „Ustavno pravosuđe u Srbiji“, *NBP – Journal of Criminalistics and Law*, br. 3, 2013, 1–16, 6.

⁹ Vladimir Đurić, „Položaj i uloga Ustavnog suda Srbije u harmonizaciji prava Republike Srbije sa pravom Evropske unije“, u: *Harmonizacija zakonodavstva Republike Srbije sa pravom Evropske unije (II)* (ur. Dimitrijević D., Miljuš B.), Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2012, 38–57, 46.

¹⁰ Marijana Pajvančić, „The Basic Principle of the Constitutional State – the Constitution of Serbia“, *Facta universitatis: Series: Law and Politics*, Vol. 8, 2010, 48.

principa i vrednosti predstavlja jedan od važnijih uslova za pristupanje EU, ali i činjenica da povreda ovih principa i vrednosti može da za rezultat ima raznovrsne pravne i političke sankcije.¹¹

Verovatno je reč o rešenju koje je našlo mesto u Ustavu zahvaljujući raznovrsnim stranačkim dogovorima koji su prethodili usvajanju Ustava. Mišljenje je ovog autora da je pozivanjem na „evropske principe i vrednosti“ kao jedan od temelja moderne srpske države neki od uticajnih činilaca u ustavotvornom procesu nastojao da „ublaži“ politička dejstva narativa prema kojem je Srbija „država srpskog naroda“ (čl. 1), posvećena – u kontekstu bremenitih unutrašnjih i spoljnopolitičkih prilika – zaštiti vlastitog teritorijalnog integriteta, uključujući Autonomnu pokrajinu Kosovo i Metohiju. Ukoliko se radi o pogrešnoj pretpostavci, autor prihvata odgovornost za neupućenost u prilike koje su dovele do uključivanja „evropskih principa i vrednosti“ u Ustav. Moguće je, naravno, da je „upućivanje na evropske principe i vrednosti bilo samo, najverovatnije, iz deklarativnih razloga“.¹² Svakako, „evropski principi i vrednosti spadaju u same ustavnopravne temelje Republike Srbije, odnosno pripadnost tim principima i vrednostima je konstitucionalno utemeljenje Republike Srbije“.¹³

Ustavna formulacija o pripadnosti Srbije „evropskim principima i vrednostima“ uspešla je da „probije put“ do nižih nivoa normiranja. Navedena, središnja sintagma kojoj je posvećen ovaj rad nije našla mesto samo u Ustavu. Iako je reč o relativno fleksibilnim i nedovoljno određenim pojmovima, „evropski principi i vrednosti“ našli su mesto i u Statutu Autonomne pokrajine Vojvodine (Statut APV), usvojenom pre 10 godina,¹⁴ koji je i dalje na snazi. Definišući Autonomnu pokrajinu Vojvodinu (APV), u odredbi čl. 1. st. 2, „kao neodvojivi deo Republike Srbije u kojoj se neguju evropski principi i vrednosti“, autor Statuta APV samo je prepisao rešenje sadržano u Ustavu, nepotrebno opterećujući tekst Statuta APV sadržajima iz nacionalnog ustavnog dokumenta.¹⁵ Prema odredbi čl. 1. st. 2. prethodno

---

¹¹ Miloš Jovanović, „Pojam 'evropskih vrednosti': između snažne proklamacije i suštinske neodređenosti“, *Evropsko zakonodavstvo*, br. 76, 2021, 8.

¹² Vladan Petrov, „European Versus National Constitutional Identity in the Republic of Serbia: A Concurrence or Unity?“, *Constitutional identity and European Union axiology – perspective of Central European States* (ur. Pastuszko G.), CBPE, Warsaw, 2022, 186.

¹³ V. Đurić, op. cit., 45–46.

¹⁴ Statut Autonomne pokrajine Vojvodine, *Službeni list AP Vojvodine*, br. 20/14.

¹⁵ Autoru ovog rada čini se da je statutopisac zaželeo da „podseti“ nosioce javnih vlasti na republičkom nivou na to da Vojvodina jeste neodvojivi deo Srbije, ali *one* Srbije koja poštuje vlastita ustavna obećanja, i to posebno ona koja se odnose na evropske principe i vrednosti kao deo autoidentifikacije Srbije.

važecog Statuta (iz 2009. godine),¹⁶ APV je bila definisana – ponovo, mada ovaj put tek *delimično*, po uzoru na Ustav – kao „regija u kojoj se tradicionalno neguju višekulturalnost, višekonfesionalnost i drugi evropski principi i vrednosti“.

Čudna je ova posvećenost autora Ustava temi koju ne odlikuje naročita određenost. Istina, ovaj se dokument (Ustav) ne može podičiti naročitom određenošću kad je reč o odredbama posvećenim spoljnim odnosima i međunarodnom pravu. Tako se, u čl. 16. st. 1–2. pominju *opštepriznati principi i pravila međunarodnog prava*, odnosno *opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava*. I inače, ispitivanju različitih unutrašnjih nepodudarnosti i jezičko-stilskih kontradikcija sadržanim u prebrzo donetom Ustavu posvećena je opsežna literatura. Ipak, preciznije postavljeno, „principi i vrednosti“ EU su, „po definiciji, evaluativni (*evaluative*) i, po tome, dvosmisleni“.¹⁷ Uistinu, pojam „evropske vrednosti“ je „suštinski neodređen“,¹⁸ mada se može govoriti o „principima i vrednostima koji nisu izvorno nasleđe Evropske unije“, već „proističu iz evropske pravne i političke kulture“, koja se može nazvati „evropskim ustavnim nasleđem“.¹⁹ Zanimljivom se čini teza prema kojoj je EU „ustavna celina (*a constitutional entity*) zasnovana na načelima i utvrđenim vrednostima, koje čine pravni poredak EU“.²⁰

U svakom slučaju, moguće je utvrditi nekoliko *principa i vrednosti* EU i SE, kao temeljnih političkih organizacija na evropskom tlu. Nije suviše jasna ni razlika između ova dva pojma, premda se može tvrditi da se za *vrednosti* „vezuje smisao i cilj kojem treba stremiti“, dok se za *principe* „više vezuje obaveznost i iz njih proističu konkretnije pravne norme“.²¹ Uistinu, „srž evropskog ustavnog identiteta tvore vrednosti koje se smatraju univerzalnim i koje mogu da budu utvrđene u nizu ustavnih sistema“,²² a moguće je da navedene principe i vrednosti proističu iz nasleđa prava EU, „u koje ulaze ne samo direktive, već i regulative (uredbe), praksa Suda pravde i politički principi“, naročito stoga što je praksa Evropskog suda pravde

---

¹⁶ Statut Autonomne pokrajine Vojvodine, *Službeni list AP Vojvodine*, br. 17/09.

¹⁷ Sebastian Kaleta, Jaroslaw Szymanek, „Introduction: the future of the European Union: aspirations, opportunities, constraints, and problems“, *Between State Sovereignty and a European Federation* (ur. J. Szymanek), Centrum Badań Polityki Europejskiej, Warsaw, 2023, 17.

¹⁸ M. Jovanović, op. cit., 5. Tako v. V. Đurić, op. cit., 48–49: „...u slučaju da u pogledu smisla i domašaja pojedinih evropskih principa i vrednosti, ili njihove primene u domaćem pravu nema odredbi na osnovu kojih bi se taj smisao i obim primene, ili izuzetaka, pouzdano mogli utvrditi.“

¹⁹ V. Petrov, op. cit., 181.

²⁰ Victor Muraviov, „Principles and Values of the European Union as a Legal Basis for European Integration“, *European Studies*, Vol. 6, 2019, 73.

²¹ M. Jovanović, op. cit., 19.

²² V. Petrov, op. cit., 207.

„i dovela do shvatanja o zajedničkim evropskim principima i vrednostima“.²³ Može se tvrditi i da među principe komunitarnog prava (a time i *evropskog* prava) treba ubrojati i princip primata (prvenstva, nadređenosti) evropskog prava u odnosu na pravo država članica EU,²⁴ praćen principom neprimenjivanja neusaglašenih delova nacionalnog prava, ali i principom neposrednog važenja prava EU.²⁵ Važno je podvući da, prema gledištu Evropskog suda pravde, „ne postoji hijerarhija između vrednosti“ EU.²⁶

Brojni od navedenih *principa* i *vrednosti* već se nalaze u Ustavu, bez potrebe da se izričito pominju kao takvi. Ovo se odnosi na: vladavinu prava (čl. 3. Ustava),²⁷ podelu vlasti (čl. 4), ljudska prava (čl. 18-81),²⁸ zaštitu nacionalnih manjina (čl. 14), ravnopravnost polova (čl. 15), zabranu diskriminacije (čl. 21), zabranu smrtne kazne (čl. 24. st. 2),²⁹ zabranu diskriminacije nacionalnih manjina (čl. 76), te razvijanje duha tolerancije (čl. 81). Premda se može tvrditi da su „zapadne vrednosti preko noći postale ustavne vrednosti u zemljama Zapadnog Balkana, ukotvljene (*embedded*) u njihove ustavne identitete“,³⁰ nije najjasnije

²³ V. Đurić, op. cit., 39 i 49.

²⁴ Gian Antonio Bennachio, „Evropsko pravo, nacionalno pravo i pravna (ne)sigurnost“, *Revija Kopaoničke škole prirodnog prava*, tom 2, 2020, 160.

²⁵ „Pod načelom direktne primene se podrazumeva podesnost odredbi pravnih normi prava EU da budu neposredno ili direktno unete u unutrašnje pravne sisteme država članica i priznate kao važeće pravo, bez intervencije nacionalnih legislativnih ili upravnih vlasti“, Jelena Vukadinović Marković, „O primatu prava Evropske unije – iz ugla Savezne Republike Nemačke“, u: *Constitutio Lex Superior: sećanje na profesora Pavla Nikolića* (ur. Oliver Nikolić, Vladimir Čolović), Institut za uporedno pravo, Beograd, 2013, 364.

²⁶ European Court of Justice, *Hungary v European Parliament and Council of the European Union*, 16 February 2022 (C-156/21), II t. 6.

²⁷ Vladavina prava je „vrednost koja utiče na proces oblikovanja evropskog pravnog poretka (*European legal order*) u svim njegovim dimenzijama: Carmen Moldovan, „The European Union’s Core Value of the Rule of Law: Constants and New Developing Standards“, in *Constitutional identity and European Union axiology – perspective of Central European States* (ur. Grzegorz Pastuszko), CBPE, Warsaw, 2022, 349. Da je vladavina prava sastavni deo vrednosti na kojima počiva EU potvrdio je i Evropski sud pravde: *Hungary v European Parliament and Council of the European Union*, II, t. 6.

²⁸ „Temeljna prava, kako su zajemčena Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i kako proizlaze iz ustavnih tradicija zajedničkih državama članicama, čine opšta načela (*general principles*) prava Unije“ (čl. 6. st. 3. Ugovora o EU).

²⁹ Pravo na život izričito je priznato kao „osnovna vrednost“ Protokolom 13 uz Evropsku konvenciju o ljudskim pravima i osnovnim slobodama (Preambula, st. 1; isto važi i za shodnu zabranu smrtne kazne).

³⁰ Tanja Karakamisheva-Jovanovska, „Does National and Constitutional Identity Matter in the EU Context – Who Is the Herren der Verträge? EU versus the Western Balkan Axiology“,

zbog čega bi postojala potreba za posebnim, dodatnim *ustavnim* naglašavanjem da je reč upravo o *evropskim* vrednostima.

EVROPSKI PRINCIPI I VREDNOSTI:
POGLED IZ BRISELA

Sa evropske tačke gledišta nije najsigurnije koje bi to vrednosti i principi stajali iza utemeljenja EU (i SE). Ovo je od posebnog značaja zbog toga što je za deceniju i po (od Maastrichta 1992, preko Amsterdama 1997, do Nice 2001. i Lisabona 2007. godine), EU usvojila čak četiri osnivačka ugovora, a od tada, u nešto dužem vremenskom periodu (tačnije, za 17 godina) nije usvojen *nijedan* novi temeljni akt EU. Pre nekoliko godina (2016), Velika Britanija postala je prva država koja je napustila članstvo u EU. Moguće je da se i iz ovih razloga, iz različitih razloga, teško odredi evropski principi i vrednosti nalaze u istorijskoj krizi.

Vrednosti Evrope sadržane su i u tekstu Statuta SE. Taj je dokument usvojen pozivanjem na „privrženost duhovnim i moralnim vrednostima“ koje predstavljaju „zajedničku baštinu“ evropskih naroda, ali i na *principe* „na kojima se zasniva svaka istinska demokratija“ (st. 3. Preambule).³¹ Nadalje, „cilj [SE] je ostvarenje većeg jedinstva između članica u cilju očuvanja i ostvarivanja ideala i načela, koji su njihova zajednička baština, i podsticanju njihovog ekonomskog i društvenog napretka“ (čl. 1. tač. „a“ Statuta). Po odredbi čl. 3. istog dokumenta, „svaki član [SE] prihvata princip vladavine prava i princip na osnovu koga sva lica pod njegovom jurisdikcijom uživaju ljudska prava i osnovne slobode“. Nalik tome, i Završni akt Konferencije za bezbednost i saradnju u Evropi (danas: Organizaciju za bezbednost i saradnju u Evropi [OEBS]: Završni akt), usvojen u Helsinkiju 1975. godine, pominje da su države članice OEBS „svesne svoje zajedničke istorije“, te da uvažavaju „postojanje elemenata koji su zajednički njihovim tradicijama i *vrednostima*“³²

Constitutional identity and European Union axiology – perspective of Central European States, CBPE, Warsaw, 2022, 349–384. 137–176, 165. Prema ovom sudu, „prihvatanjem evropskih vrednosti, zemlje Zapadnog Balkana formalno su učvrstile evropsku aksiologiju u vlastite političke i pravne strukture“, odnosno, „na papiru, Evropa je vrlo brzo ‘ušla u domove’ naroda Zapadnog Balkana, zahvaljujući trendu prepisivanja evropskih koncepata u domaće pravo“. Ipak, „stvarnu primenu ovih vrednosti pratile su značajne poteškoće“, iz razloga „bezrezervnog kopiranja evropskih vrednosti, bez staranja o nacionalnoj autentičnosti i mogućnostima za uspešnost takve autentičnosti na nacionalnom nivou“ *ibidem*, 165–166.

³¹ Zakon o ratifikaciji Statuta Saveta Evrope, *Službeni list Srbije i Crne Gore – Međunarodni ugovori*, br. 2/03.

³² Kurziv autora članka.

(st. 4. Preambule).³³ Članice OEBS posvećene su i „očuvanju istorijskih i kulturnih vrednosti“ Evrope (st. 4. poglavlja 5) i „principima“ („načelima“) u koje su uključene: suverena jednakost država, uzdržavanje od pretnje upotrebom sile, nepovredivost granica, teritorijalni integritet država.³⁴

O sadržini *evropskih vrednosti* su se na izvestan način opredelili i relevantni akteri u procesu pisanja prava EU. Tako, donosioci Ugovora iz Lisabona, odnosno važećeg Ugovora o EU (UEU) bili su, u relevantnom istorijskom trenutku „nadahnuti (...) kulturnim, verskim i humanističkim nasleđem Evrope iz kojeg su se razvile univerzalne vrednosti nepovredivih i neotuđivih prava ljudskog bića, slobode, demokratije, jednakosti i vladavine prava“ (st. 3. Preambule). Sama EU je „zasnovana na vrednostima poštovanja ljudskog dostojanstva, slobode, demokratije, jednakosti, vladavine prava i poštovanja ljudskih prava, uključujući prava lica koja pripadaju manjinama“, a ove su vrednosti „zajedničke državama članicama u društvu u kojem preovladavaju pluralizam, nediskriminacija, tolerancija, pravda, solidarnost i jednakost između žena i muškaraca“ (čl. 2. UEU), što predstavlja rešenje preuzeto iz čl. 2. Ustava za Evropu. U istom dokumentu tvrdi se da će EU „imati institucionalni okvir koji će težiti unapređivanju njenih vrednosti“ (čl. 13. st. 1. UEU). Još je jasnije *poentirano* u čl. 21. st. 1. UEU, u skladu sa čijim nalogima će „delovanje [EU] na međunarodnoj sceni [biti] vođeno *načelima*“³⁵ koja su nadahnula njeno stvaranje, razvoj i proširenje“, a to su „demokratija, vladavina prava, univerzalnost i nedeljivost ljudskih prava i osnovnih sloboda, poštovanje ljudskog dostojanstva, načela jednakosti i solidarnosti, kao i poštovanje principa Povelje Ujedinjenih nacija i međunarodnog prava“.

O „evropskim vrednostima“, koje su retorički temelj imale u poslednjoj deceniji XX veka, intenzivno se govorilo i u toku rasprava „koje su prethodile nikada prihvaćenom Ugovoru o uspostavljanju Ustava za Evropu“,³⁶ čiji je predlog potpisan 2004. godine u Rimu. U st. 1. Preambule Ustava za Evropu stajalo je da su autori ovog dokumenta „svesni“ da su „stanovnici“ Evrope „vremenom razvili vrednosti na kojima počiva humanizam: jednakost osoba, slobodu [i] poštovanje razuma“. U sledećem stavu navedena je formulacija koja je potom iskorišćena i u st. 3. Preambule UEU (vezana za nadahnutost autora UEU „kulturnim, verskim i humanističkim nasleđem Evrope“). U postupku izrade Ustava za Evropu, „rasprava o

³³ Završni akt Konferencije za evropsku bezbednost i saradnju, [osce.org/files/f/ documents/5/c/39501.pdf](https://www.osce.org/files/f/ documents/5/c/39501.pdf), 16. 8. 2024.

³⁴ Poglavlje I Završnog akta.

³⁵ Kurziv autora članka.

³⁶ M. Jovanović, op. cit., 6.

vrednostima³⁷ suštinski je predstavlja raspravu o budućem tumačenju Ustava za Evropu, koja se odnosila na istoriju, svrhu i funkcije procesa ujedinjenja kontinenta“.³⁸

Postavlja se pitanje: da li se u „evropske principe“ ubraja i jedan od temeljnih pravnih i političkih principa EU – princip supsidijarnosti? Prema njemu (čl. 5. st. 3. UEU), isključuje se uplitanje EU u slučajevima kada države članice same mogu da reše određeno pitanje. Isto važi i za princip srazmernosti, utvrđen odredbom čl. 5. st. 4. UEU, u skladu sa kojim se postavljaju primerena ograničenja aktivnostima institucija EU u odnosu prema državama članicama.³⁹ Načelo supsidijarnosti javlja se i u st. 5. Preambule Povelje Evropske unije o temeljnim pravima (Povelja).⁴⁰ Tu je i princip „međuvladine saradnje“.⁴¹ Ukoliko se uzme da ova načela spadaju u krug „evropskih principa“ priznatih Ustavom, mora se povesti računa o reviziji Ustava u onim njegovim delovima koji se odnose na obaveznost međunarodnog prava u odnosu na domaće pravo. Ne samo to: prema st. 2. Preambule Povelje, EU je „zasnovana na nedeljivim, univerzalnim vrednostima ljudskog dostojanstva, slobode, jednakosti i solidarnosti“, ali i na „načelima demokratije i vladavine prava“. Najzad, „narodi Evrope, stvarajući sve tešnje povezanu uniju među sobom, odlučni su deliti miroljubivu budućnost utemeljenu na zajedničkim vrednostima“ (st. 1. Preambule).

Postoje, naravno, i mišljenja prema kojima se evropske vrednosti iskrivljuju do mere neprepoznatljivosti. O ovome pišu autori koji govore o „takozvanim novim ljudskim pravima, koja su tvrdoglavo opisana od strane određenih institucija i političkih prvaka [EU] kao 'evropske vrednosti'“.⁴² To je slučaj, primera radi, sa pravom na abortus.⁴³ Prema tom stavu, navedene vrednosti predstavljaju „odraz dominantne individualističke ideologije“,⁴⁴ što znači da su one relativnog, promenljivog i nedovoljno čvrsto utemeljenog karaktera. Ovo gledište temelji se na pozivanje na „instrumentalnu vrednost 'evropskih vrednosti', odnosno činjenicu

---

³⁷ Kurziv autora članka.

³⁸ S. Kaleta, J. Szymanek, op. cit., 17.

³⁹ „Vertikalna podela vlasti između država članicama i Evropske unije počiva na principima supsidijarnosti, fleksibilnosti i proporcionalnosti“, J. Vukadinović Marković, op. cit., 363.

⁴⁰ Povelja Evropske unije o temeljnim pravima, *Službeni list Evropske unije*, br. C 202/389.

⁴¹ Boris Tučić, Radmila Dragišić, „Institut unaprijedene saradnje u pravu Evropske unije – očekivanja i postignuti rezultati“, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu*, br. 99, 2023, 242.

⁴² Jaime Nogueira Pinto, „At the core of the discussion about Europe: European values“, in *Between State Sovereignty and a European Federation* (ur. J. Szymanek), Centrum Badań Polityki Europejskiej, Warsaw, 2023, 25–26.

⁴³ *Ibidem*, 35; M. Jovanović, op. cit., 18.

⁴⁴ M. Jovanović, op. cit., 5.

da je narativ o evropskim vrednostima uvek bio u funkciji rešavanja pitanja nedovoljnog stepena legitimiteta evropske izgradnje koje predstavlja višedecenijski problem s kojim se suočava EU⁴⁵

EVROPSKA POLITIČKA ZAJEDNICA KAO MOGUĆA PROMENA
PARADIGME JEDNOG OD OSNOVNIH OPREDELJENJA
SRPSKOG USTAVOPISCA

EPZ se javlja kao model *diferencirane političke integracije* na evropskom kontinentu, odnosno „kao nova inicijativa za evropsko povezivanje“.⁴⁶ Makronova inicijativa teži uspostavljanju „evropskog političkog prostora, izvan [EU], što može da predstavlja prvi korak ka članstvu, ili, u skladu sa preferencijama konkretne zemlje, alternativu [tom članstvu]“.⁴⁷ U svakom slučaju, čini se nespornim da osmišljavanjem ovog projekta EU „teži da demonstrira spremnost i sposobnost da odlučujuće utiče na prilike na čitavom kontinentu“.⁴⁸

Ovaj *alternativni* oblik udruživanja nalikuje na Evropsku ekonomsku zajednicu, u čijem se članstvu, pored članica EU, nalaze još i Island, Lihtenštajn i Norveška. Ovo se čini tim jasnije što EU „u ovom trenutku ima strukturisanu⁴⁹ i uverljivu ponudu za države koje teže tome da uzmu učešća u ekonomskim integracijama“, bez želje da se „podvrgnu političkoj dimenziji evropskog projekta“; ipak, EU „nema načina da zadovolji suprotnu potrebu“ i da izađe u susret željama država koje teže da se pridruže evropskom političkom projektu, a nemaju kapaciteta da se uključe u jedinstveno tržište na tlu EU.⁵⁰

Postavlja se značajno pitanje: da li EPZ ima *vlastite* principe i vrednosti? Ukoliko predstavlja „predvorje“ EU ili zamenu za EU, da li je EPZ *kvalifikovana* da ima bilo kakve posebne principe na kojima bi se temeljila, ili vrednosti koje bi okupile njene članice? Srpski ustavopisac nije mogao da osnovano pretpostavi da će u budućnosti možda umesto članstva u EU Srbiji biti „ponuđeno“ (ili za nju *predviđeno*) članstvo u nešto drugačijem obliku koncentričnog kruga evropskih integracija,

---

⁴⁵ *Ibidem*, 15.

⁴⁶ M. Petrović, M. Veselica, op. cit., 145.

⁴⁷ T. Chopin, M. Macek, S. Maillard, op. cit., 2.

⁴⁸ M. Petrović, M. Veselica, op. cit., 143.

⁴⁹ Nalik redovnim sednicama Evropskog saveta (četiri puta godišnje), postojali bi samiti šefova država i vlada država članica EPZ, dok bi delegacije iz tih država bile ovlašćene da prisustvuju plenarnim sednicama Evropskog parlamenta: *ibidem*, 3.

⁵⁰ T. Chopin, M. Macek, S. Maillard, op. cit., 3.

ali to ne znači da ne postoji obaveza utvrđivanja da li će se (i kako) „evropski principi i vrednosti“ u budućnosti povezivati sa aspiracijama Srbije za članstvo u EU, odnosno u EPZ. Koliko je za sada poznato, članstvo u EPZ uslovljeno je sledećim uslovima: država mora da se nalazi na evropskom kontinentu, mora da se u potpunosti prilagodi uslovima propisanim za članstvo u EU i mora da potvrdi Povelju.⁵¹

Pošto je odredbom čl. 16. st. 2. URS propisano da opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava i potvrđeni međunarodni ugovori tvore sastavni deo pravnog poretka Republike Srbije, postavlja se pitanje eventualne kolizije između privrženosti Republike Srbije navedenim izvorima s jedne strane i evropskim principima i vrednostima s druge strane. Ovo važi tim više što pojam „opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava“, za razliku od pojma „međunarodni ugovori“ nema jasno utvrđeno pravno značenje,⁵² ali zato što pravna snaga opšteprihvaćenih pravila međunarodnog prava nije utvrđena odredbama URS.⁵³

Možda se može tumačiti i da se EPZ javlja kao oblik „unapređene saradnje“ (*enhanced cooperation*), propisane odredbom čl. 20. UEU, što bi značilo da država koja bi težila da se učlani u EPZ mora da ispunjava upravo vrednosti EU.⁵⁴ Ovde treba imati na umu „da se sadržina evropskih principa i vrednosti tokom vremena može promeniti“.⁵⁵ Iz navedenih razloga, ne bi bilo štetno – naprotiv, bilo bi veoma korisno – razmisliti o reviziji Ustava u svrhu preciziranja pojma *evropskih principa i vrednosti*.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Ustav odavno ne „miriše na farbu“: prošlo je blizu dve decenije od njegovog usvajanja. Od dana njegovog usvajanja postoji relevantan i adekvatan prostor za njegovu opsežnu izmenu: puno je nedopustivih stilskih grešaka u njegovom tekstu, kao i raznih kontradiktornosti i protivrečnosti. Neke od njih odnose se na nedovoljnu utvrđenost pojma koji za predmet ima „evropske principe i vrednosti“, koji bi pred Ustavnim sudom Republike Srbije „mogli da imaju značaj u postupcima normativne kontrole i u slučajevima odlučivanja o zaštiti ljudskih prava i sloboda“,

---

⁵¹ *Ibidem*, 4.

⁵² Violeta Beširević, „Odnos međunarodnog i unutrašnjeg prava: osvrt na ustavna rešenja“, Fondacija centar za demokratiju, 2017, 1.

⁵³ *Ibidem*, 4.

⁵⁴ Kao osobito inovativan primer *diferencirane integracije* javlja se „institut [unapređene] saradnje“, stvoren u kontekstu napora za stvaranjem što šireg okvira „za realizaciju integracionog procesa“, B. Tučić, R. Dragišić, op. cit., 240.

⁵⁵ V. Đurić, op. cit., 46.

uz rizik da svako tumačenje može da predstavlja „uvođenje ’na mala vrata’ evropskog prava u čijem stvaranju organi Republike Srbije nisu učestvovali“.⁵⁶

Evropski principi i vrednosti uistinu postavljaju osnove dileme *upitnosti* mogućeg definisanja ovih pojmova.⁵⁷ Ako su deo sadržine potrebnih zahteva za članstvo ili u EU ili u EPZ, ovi pojmovi moraju da budu jasno definisani (makar interno, u okvirima ustavnog poretka Srbije), naročito u kontekstu činjenice da se ustavni poredak Srbije *naslanja* na njih. Temelji države ne mogu da opstanu ukoliko su zasnovani na nejasnim, apstraktnim i eventualno lako promenljivim kategorijama, naročito ako se očekuje da principi i vrednosti EPZ ne budu neupitno identifikovani poređenjem sa principima i vrednostima EU.

Treba se nadati da bi – inače neoprezni i brzopleti – ustavopisac imao snage da, gotovo dve decenije po usvajanju Ustava, prilagodi potrebe Srbije priključivanju jednoj ili drugoj formi evropskog udruživanja, ne odričući se temeljne privrženosti kontinentalnim principima i vrednostima. Te bi principe i vrednosti valjalo slediti, pošto budu utvrđeni i na normativan način, ma kakav ishod evropskih integracija Srbije bio.

Dr. VLADIMIR MIKIĆ

Research Associate, Institute of Comparative Law
Belgrade

THE MEANING OF THE EUROPEAN PRINCIPLES AND VALUES IN THE CONSTITUTION OF THE REPUBLIC OF SERBIA

Summary

The Republic of Serbia has defined in 2006 its prospective constitutional development by linking it with „the European principles and values“. Put into comparative European constitutional perspective, this is a unique provision. By transferring certain values, as the rule of law, separation of powers, and guarantees of human and minority rights, constitution-makers have „doubled“ the implementation of the noted principles and values. Authors of the Constitution have been pretty careless when they included the European principles and values in the constitutional system of the Republic of Serbia. Neither them, nor the authorized subjects from the European Union have so far recognized which elements should actually and fully compose the notion of the European principles and values. In addition, the promotion of the „European political community“, as potentially an alternative model to the European integration process, has further complicated an understanding and the interpretation of those notions in modern Serbian constitutionalism.

Key words: Constitution of the Republic of Serbia, European principles and values, law of the European Union

---

⁵⁶ *Ibidem*, 48.

⁵⁷ M. Jovanović, *op. cit.*, 7.

Literatura

- Bennachio G. A., „Evropsko pravo, nacionalno pravo i pravna (ne)sigurnost“, *Revija Kopaoničke škole prirodnog prava*, tom 2, 2020.
- Beširević V., „Odnos međunarodnog i unutrašnjeg prava: osvrt na ustavna rešenja“, Fondacija centar za demokratiju, 2017.
- Chopin T., Macek L., Maillard S., „The European Political Community: A new anchoring to the European Union“, 2022, <https://institutdelors.eu/en/publications/la-communauté-politique-europeenne/>.
- Đurić V., „Položaj i uloga Ustavnog suda Srbije u harmonizaciji prava Republike Srbije sa pravom Evropske unije“, *Harmonizacija zakonodavstva Republike Srbije sa pravom Evropske unije (II)* (ur. Dimitrijević D., Miljuš B.), Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2012.
- Jovanović M., „Pojam 'evropskih vrednosti': između snažne proklamacije i suštinske neodređenosti“, *Evropsko zakonodavstvo*, br. 76, 2021.
- Kaleta S., Szymanek J., „Introduction: the future of the European Union: aspirations, opportunities, constraints, and problems“, *Between State Sovereignty and a European Federation* (ed. Szymanek J.), Centrum Badań Polityki Europejskiej, Warsaw, 2023.
- Karakamisheva-Jovanovska T., „Does National and Constitutional Identity Matter in the EU Context – Who Is the Herren der Verträge? EU versus the Western Balkan Axiology“, *Constitutional identity and European Union axiology – perspective of Central European States* (ed. Pastuszko G.), CBPE, Warsaw, 2022.
- Marković R., „Ustav Republike Srbije iz 2006 – kritički pogled“, *Anali Pravnog fakulteta*, br. 2, Vol. 54, 2006.
- Moldovan, C., „The European Union's Core Value of the Rule of Law: Constants and New Developing Standards“, *Constitutional identity and European Union axiology – perspective of Central European States* (ed. Pastuszko G.), CBPE, Warsaw, 2022.
- Muraviov V., „Principles and Values of the European Union as a Legal Basis for European Integration“, *European Studies*, Vol. 6, 2019.
- Nogueira Pinto J., „At the core of the discussion about Europe: European values“, *Between State Sovereignty and a European Federation* (ed. Szymanek J.), Centrum Badań Polityki Europejskiej, Warsaw, 2023.
- Pajvančić M., „The Basic Principle of the Constitutional State – the Constitution of Serbia“, *Facta universitatis: Series: Law and Politics*, Vol. 8, 2010.
- Petrov V., „European Versus National Constitutional Identity in the Republic of Serbia: A Concurrence or Unity?“, *Constitutional identity and European Union axiology – perspective of Central European States* (ed. Pastuszko G.), CBPE, Warsaw, 2022.
- Petrović M., Veselica M., „Evropska politička zajednica: između horizontalnog povezivanja i potrebe za dubljom integracijom na kontinentu“, *Međunarodna politika*, LXXV, br. 1190, 2024.

- Tučić B., Dragišić R., „Institut unaprijedene saradnje u pravu Evropske unije – očekivanja i postignuti rezultati“, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu*, br. 99, 2023.
- Vučić O., „Ustavno pravosuđe u Srbiji“, *NBP – Journal of Criminalistics and Law*, br. 3, 2013.
- Vukadinović Marković J., „O primatu prava Evropske unije – iz ugla Savezne Republike Nemačke“, *Constitutio Lex Superior: sećanje na profesora Pavla Nikolića* (ur. Nikolić O., Čolović V.), Institut za uporedno pravo, Beograd, 2013.

ORIGINALAN NAUČNI RAD

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

347.77/.78(082)

340.114(082)

342.721(082)

342.22(082)

КОПАОНИЧКА школа природног права Слободан Перовић. Сусрет (37 ; 2024 ; Копаоник)

Pravo na pravdu – izazovi savremenog doba : zbornik radova 37. susreta Kopaoničke škole prirodnog prava - Slobodan Perović, Kopaonik, 13. – 17. decembar 2024 : međunarodna naučna konferencija. Tom 3 = Right to justice – challenges of modern age: proceedings of the 37th Meeting of Kopaonik school of natural law - Slobodan Perović, Kopaonik, 13 - 17 December 2024 : international scientific conference. Vol. 3 / [glavni i odgovorni urednik, editor in chief Jelena S. Perović Vujačić]. - Beograd : Kopaonička škola prirodnog prava - Slobodan Perović, 2024 (Novi Sad : Futura). - 690 str. ; 24 cm

Na vrhu nasl. str.: Universitas Iuris naturalis Copaonici. - Tiraž 500. - Napomene i bibliografske reference uz tekst. - Bibliografija uz svaki rad. - Summaries.

ISBN 978-86-81956-26-7

ISBN 978-86-81956-28-1 (za izdavačku celinu)

а) Право на имовину -- Зборници б) Интелектуална својина -- Зборници
в) Правна држава -- Зборници г) Правда -- Зборници

COBISS.SR-ID 157505033